

Länsstyrelsen
Västernorrland

Samhällsorientering

Länsstyrelsens återrapporering av uppdrag 3.B.22
enligt regleringsbrevet 2023

Omslagsbild: Deltagare på lektion i samhällsorientering sitter vid ett bord och diskuterar.

Illustratör: Danny Eriksson, Länsstyrelsen Västra Götaland.

Länsstyrelsen Västernorrlands publikationsserie

Diarienummer: 851-169-2024

Författare: Rapporten har författats av Elin Strand (samordnare, Länsstyrelsen Västra Götaland) och länsstyrelsernas interna arbetsgrupp för samhällsorientering: Ingela Fredriksson (Länsstyrelsen i Örebro län), Linda Jönsson (Länsstyrelsen Skåne), Inga-Lill Nordström (Länsstyrelsen Västerbotten), och Yvonne Thorsson (Länsstyrelsen Östergötland).

Kontaktuppgifter:

Länsstyrelsen Västernorrland

Postadress: 871 86 Härnösand

Telefon: 0611-34 90 00

E-post: vasternorrland@lansstyrelsen.se

Webb: www.lansstyrelsen.se/vasternorrland

Sammanfattning

Det är en utmaning för många kommuner i Sverige idag att leva upp till sin lagstadgade skyldighet att erbjuda nyanlända invandrare samhällsorientering. Det minskade mottagandet innebär ett sjunkande deltagarunderlag och förändrade ekonomiska förutsättningar. För många kommuner med lågt eller inget mottagande blir det en ekonomisk förlust att ingå i och medfinansiera en regional samverkansstruktur. De kan istället spara pengar på att köpa digitala kurer i samhällsorientering (SO-kurser från andra kommuner).

Fjärrundervisning blir allt vanligare. Den ger nya möjligheter och kortare väntetider. Samtidigt finns det flera utmaningar kopplat till flera faktorer som påverkar kvaliteten som behöver synliggöras och följas upp såsom begränsade möjligheter för dialog, diskussioner och aktivt deltagande. Deltagarnas utbildningsbakgrund, digitala kompetens och tillgång till teknisk utrustning samt lokal förankring och anpassning är också faktorer som spelar in.

Om utvecklingen fortsätter i den här riktningen kommer beredskapen och kapaciteten hos kommunerna att erbjuda samhällsorientering vara beroende av några få aktörer som tillhandahåller digitala SO-kurser med nationell räckvidd. Länsstyrelsens möjlighet att enligt förordning (2010:1138) främja och stödja samarbete mellan kommuner om samhällsorienteringen och att följa upp samhällsorienteringen kommer därmed att vara begränsad.

Länsstyrelsen ser behov av att ett nationellt helhetsgrepp tas om samhällsorienteringen vilket innefattar samordning, kursplan, utbildning för samhällskommunikatörer, en plattform för digitala SO-kurser och en kollegial plattform för samhällskommunikatörer. Därutöver bör riktlinjer tas fram i syfte att stödja kommunernas arbete med att nå den utvidgade målgruppen.

Innehållsförteckning

1	Inledning	6
1.1	Länsstyrelsens uppdrag	6
1.2	Samhällsorientering för vissa nyanlända invandrare	6
1.3	Underlag till rapporten	7
1.4	Rapportens disposition	7
2	Organisering och genomförande	8
2.1	Hur kommunerna anordnar samhällsorientering för nyanlända	8
2.2	Ansvarig nämnd för samhällsorientering för nyanlända.....	9
2.3	Språk.....	9
2.4	Klassrums- och fjärrundervisning.....	10
3	Deltagande och målgrupper	11
3.1	Statistik över deltagande	11
3.2	Utvidgade målgruppen	12
3.3	Övriga målgrupper	14
3.4	Väntetider och orsaker till väntetider.....	15
3.5	Avbrott och orsaker till avbrott	15
4	Uppföljning och tillgänglighet	18
4.1	Kommunala planer för samhällsorientering.....	18
4.2	Kunskapstest.....	18
4.3	Uppföljning av deltagarnas synpunkter	18
4.4	Tillgänglighet	19
5	Samhällskommunikatörer	21
5.1	Antal anställda samhällskommunikatörer	21
5.2	Rekrytering.....	21
5.3	Kompetenskrav	21
5.4	Tjänstgöringsgrad	21
5.5	Kompetenshöjande insatser	22
5.6	Särskilda stödinsatser kopplade till aktuella omvärldshändelser ...	23
6	Samverkan	24
6.1	Förutsättningar att kombinera samhällsorienteringen med andra aktiviteter.....	24
7	Diskussion och sammanfattning	26
7.1	Utvecklingsområden lokal och regional samverkan.....	26
7.2	Utvecklingsområden nationell samverkan	26
8	Informationsverige.se och textmaterialet Om Sverige med tillhörande metodstöd	28
9	Länsstyrelsens arbete med samhällsorientering 2023	29
9.1	Länsstyrelsernas samverkan internt och externt	29
9.2	Informationstillfällen och utbildningar under 2023	29
9.3	Statsbidrag	30

9.4	Nationell samordning av samhällsorienteringen	31
10	Samlad bedömning	32
11	Avslutande kommentarer	33
12	Bilagor	35

1 Inledning

1.1 Länsstyrelsens uppdrag

Länsstyrelsens uppdrag att främja och stödja samarbete mellan kommuner om samhällsorienteringen styrs av förordning (2010:1138) om samhällsorientering för vissa nyanlända invandrare (hädanefter SO-förordningen). Enligt samma förordning ska Länsstyrelsen följa upp verksamheten och varje år lämna en gemensam redovisning om samhällsorienteringen till regeringen. Länsstyrelsen deltar även i det fortlöpande arbetet med att utveckla samhällsorienteringen, som har till syfte att underlätta de nyanländas etablering i arbets- och samhällslivet.

1.2 Samhällsorientering för vissa nyanlända invandrare

Kommunernas ansvar att erbjuda nyanlända invandrare samhällsorientering som ska omfatta minst 100 timmar regleras i lagen (2013:156) om samhällsorientering för vissa nyanlända invandrare (hädanefter SO-lagen) och preciseras i SO-förordningen. Kommunen ska ha en plan för samhällsorienteringen, men kan uppdra åt andra att utforma planen och ansvara för verksamheten. Oaktat vem som har tagit fram planen för samhällsorienteringen är det kommunens ansvar att godkänna den.

Syftet med samhällsorienteringen är att underlätta nyanländas etablering i arbets- och samhällslivet. Samhällsorienteringen ska ge en grundläggande förståelse för det svenska samhället och en grund för fortsatt kunskapsinhämtande. Tyngdpunkten ska ligga på den praktiska aspekten av att leva i Sverige. Det exakta innehållet, omfattningen och tyngdpunkten i varje del bör anpassas efter deltagarna och de lokala förutsättningarna. Samhällsorienteringen ska ge utrymme för dialog och reflektion. Målet ska vara att deltagarna utvecklar kunskap om:

- de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingarna,
- den enskildes rättigheter och skyldigheter i övrigt,
- hur samhället är organiserat,
- praktiskt vardagsliv.

1.2.1 Den utvidgade målgruppen

Kommunerna är enligt SO-lagen skyldiga att även erbjuda samhällsorientering för vissa nyanlända invandrare som inte omfattas av målgruppen i lagen (2017:820) om etableringsinsatser för vissa nyanlända invandrare, den så kallade utvidgade målgruppen¹. Kommunerna har enligt denna lag ett informations- och rekryteringsansvar och ska aktivt verka för att nå de nyanlända i kommunen som har rätt till samhällsorientering och motivera dem att delta. Lagen gäller inte för

¹ Under 2023 lät Länsstyrelsen genomföra en fördjupad kartläggning med kommuner om hur de arbetar med att nå ut till den utvidgade målgruppen. Se avsnitt 8.6 i Samhällsorientering Länsstyrelsens återrapportering av uppdrag 3. B.23 enligt regleringsbrevet för 2022

nyanlända invandrare som går i gymnasieskola eller är medborgare i ett land inom EU/EES, eller Schweiz.

1.3 Underlag till rapporten

Denna rapport bygger huvudsakligen på Länsstyrelsens årliga enkät om samhällsorienteringen som har besvarats av 281 kommuner vilket motsvarar en svarsfrekvens på 97 procent. Antal kommunsvar i enkäten varierar eftersom olika svarsalternativ genererar olika följdfrågor. Aktuell uppföljningsperiod för enkäten är 1 oktober 2022–30 september 2023. Till grund för rapporten ligger även länsstyrelsernas redovisningar (bilaga 1–21).

Länsstyrelsen har hämtat uppgifter om antal deltagare i samhällsorienteringen från Arbetsförmedlingen (bilaga 22) och statistik om antal kommunmottagna under innevarande period från Migrationsverket (bilaga 23). Därutöver bifogas resultatrapporten för SO-enkäten 2023 med tabeller (bilaga 24), samt ett PM från Centrum för samhällsorientering i Stockholms län om implementering och förvaltning av en samverkansmodell för digitala, nationella SO-kurser (bilaga 25).

Inför utskick av SO-enkäten genomfördes samråd med Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) i enlighet med förordningen (1982: 668) om statliga myndigheters inhämtande av uppgifter från kommuner och näringsidkare.

1.3.1 Kommunalt huvudmannaskap för samhällsorientering för nyanlända

Alla kommuner har ansvar för samhällsorienteringen, även i de fall där annan kommun/aktör ansvarar för utförandet. Ett betydande antal kommuner behöver därför inhämta uppgifter från den aktör/kommun som ansvarar för genomförandet av samhällsorienteringen för att kunna besvara alla frågor i SO-enkäten. Detta förklarar förekomsten av upprepningar i fritextsvaren, och att svarsalternativet ”Vet inte” på vissa frågor ger relativt högt utslag.

1.4 Rapportens disposition

Rapportens disposition följer i stort SO-enkätens uppbyggnad:

- Organisering och genomförande
- Deltagande och målgrupper
- Uppföljning och tillgänglighet
- Samhällskommunikatörer
- Samverkan
- Informationsverige.se och textmaterialet
Om Sverige med tillhörande metodstöd

Under respektive rubrik presenteras delar av enkäten. Därefter följer en analys där information och kunskap från övriga underlag sätts i relation till enkätens resultat.

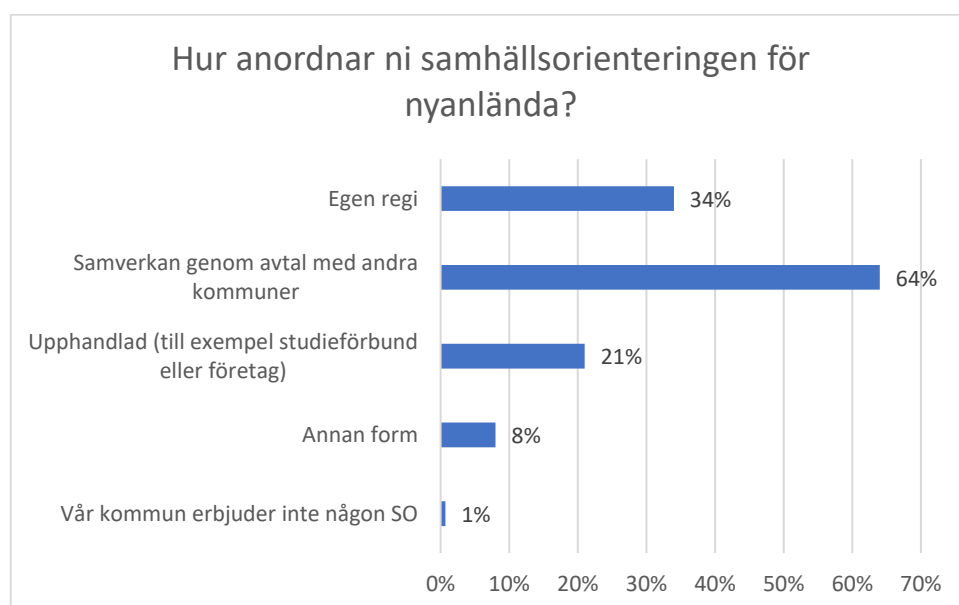
Rapporten avslutas med en redogörelse för Länsstyrelsens arbete med samhällsorienteringen 2023, samlad bedömning samt avslutande kommentarer med rekommendationer.

2 Organisering och genomförande

2.1 Hur kommunerna anordnar samhällsorientering för nyanlända

En majoritet av kommunerna uppger att de organiserar samhällsorientering genom samverkan med andra kommuner vilket är en ökning med 5 procentenheter sedan föregående uppföljning (64 procent jämfört med 59 procent). En marginell ökning på 2 procentenheter har skett av kommuner som uppger att de har samhällsorientering i egen regi (34 procent).

Vi ser en minskning på 13 procentenheter gällande kommuner som svarar att de upphandlar samhällsorientering. Endast två kommuner har svarat att de inte erbjuder samhällsorientering. Av fritextsvar framkommer att det i ett fall handlar om pågående upphandling av aktör.

Figur 1 Hur anordnar ni samhällsorienteringen för nyanlända? (n= 281 kommuner)

Liksom tidigare år är det vanligast att kommuner organiserar samhällsorientering i samverkan. Samtidigt erfar Länsstyrelsen att allt fler kommuner med mycket lågt eller inget mottagande lämnar regionala samverkansavtal, och i stället väljer att själva anordna eller upphandla samhällsorienteringen. En anledning är att kostnaden för den regionala samordningen bedöms vara för hög i förhållande till antal deltagare, kommuner kan spara pengar genom att anordna i egen regi och/eller köpa SO-kurser av annan kommun.

I 2022 års redovisning lyfte Länsstyrelsen Värmland svårigheten att få en exakt bild utifrån enkätresultatet av samhällsorienteringens organisering². Den problematiken kvarstår. Respondenter lägger olika innebörd i svarsalternativen *samverkan* och *upphandlad*. Tidigare år har vissa kommuner valt alternativet *upphandlad* när det i själva verket har handlat om *samverkan* med annan/andra kommuner. Vidare tillämpar flera kommuner hybrida upplägg som kombinerar fjärrundervisningskurser med utbildning på plats. Kommuner kan samtidigt ha samhällsorientering i egen regi, men vid behov köpa enstaka kurser på vissa språk och då teckna samverkansavtal med den kommun som säljer SO-kursen.

För tydligare distinktion kompletterades därför svarsalternativen i år

- Samverkan genom avtal med andra kommuner
- Upphandlad (till exempel studieförbund eller företag)

Det är svårt att veta säkert om dessa tillägg kan ha påverkat resultatet. Ökningen i andel kommuner som uppger att samhällsorientering sker i samverkan beror därför sannolikt på att fler kommuner än tidigare har angett svarsalternativet *samverkan* för att beskriva köp av enstaka SO-kurser som tillhandahålls av annan kommun. Ett utförligare resonemang om det minskade mottagandets påverkan på samhällsorienteringen, behovet av ökad nationell samverkan och gemensam nationell plattform ges i avsnitt 7–9 (se även bilaga 25).

2.2 Ansvarig nämnd för samhällsorientering för nyanlända

Ansvaret för att samhällsorienteringen genomförs ligger på olika nämnder i olika kommuner. Resultatet är relativt oförändrat sedan föregående uppföljning. En fjärdedel av de svarande kommunerna uppger att ansvaret för samhällsorienteringen ligger på socialnämnden (25 procent). Nästan lika vanligt är att utbildningsnämnden ansvarar (24 procent). Kommunstyrelsen hamnar på tredje plats (16 procent), och det minst vanliga alternativet är arbetsmarknadsnämnden (10 procent).

2.3 Språk

Gällande språk är resultatet oförändrat från tidigare uppföljningar. Det är vanligast att samhällsorienteringen ges på deltagarens modersmål. Det näst vanligaste är att deltagaren erbjuds samhällsorientering på ett annat språk hen behärskar väl. Samhällsorientering på lätt svenska hamnade näst i rangordningen, och minst vanligt förekommande är svenska med tolk.

Länsstyrelsen framhåller att bästa resultat av samhällsorienteringen uppnås när kunskapen förmedlas på ett språk som deltagaren förstår. Enligt SO-förordningen ska samhällsorienteringen i möjligaste mån bedrivas på deltagarnas modersmål eller ett annat språk som deltagaren behärskar väl. Till följd av att

² Se avsnitt 2.4.2 i Samhällsorientering Länsstyrelsens återrapportering av uppdrag 3.B.23 enligt regleringsbrevet för 2022

målgruppen för samhällsorienteringen minskar blir antalet individer inom varje språkgrupp färre vilket gör det svårare att rekrytera samhällskommunikatörer och få ihop grupper. Följaktligen finns det risk att fler kurser framöver kommer att ges på lätt svenska i stället för modersmål. Länsstyrelsen ser även en viss risk att utrymme för dialog och reflektion därmed minskar till förmån för mer monologisk undervisning

2.4 Klassrums- och fjärrundervisning

I enkäten ställdes frågor om samhällsorienteringens lärmiljö och kurstider. Svaren är svårtolkade på grund av frågornas flervalsmöjligheter vilket innebär att någon kommun kan ha angett flera svar.

Resultatet indikerar att kombinationen av fjärr- och klassrumsundervisning har ökat markant med över 30 procent (62 procent jämfört med 29 procent). Resultatet visar att verksamheter som enbart erbjuder fjärrundervisning också har ökat (69 procent jämfört med 43 procent). Likaså har andel kommuner som erbjuder samhällsorientering på plats under kvällstid ökat (från 0 till 6 procent). Liksom tidigare år är det vanligast med samhällsorientering under dagtid.

Resultatet ovan ligger i linje med vad som framkommer i länsstyrelsernas regionala åiterrapporter. Vissa kommuner klarar att anordna samhällsorientering i egen regi för deltagare på de vanligare språken (till exempel arabiska), men behöver ingå samverkan eller upphandla för digitala SO-kurser på de mindre vanliga språken. Flera länsstyrelser beskriver den ökade trenden med rikstäckande fjärrundervisningskurser i samhällsorientering. Fördelarna är att väntetider kan kortas, men till nackdelarna hör att dialogen och interaktiviteten påverkas, bristande lokal anpassning, bristande anpassning till deltagarnas varierade digitala kompetens, samt schemakrockar. Möjligheterna att påverka och anpassa tider är begränsade när samhällsorienteringen utförs av en extern aktör. Utvecklingen bidrar till den ökande efterfrågan på en nationell samverkansmodell för digitala kurser i samhällsorientering (se bilaga 25).

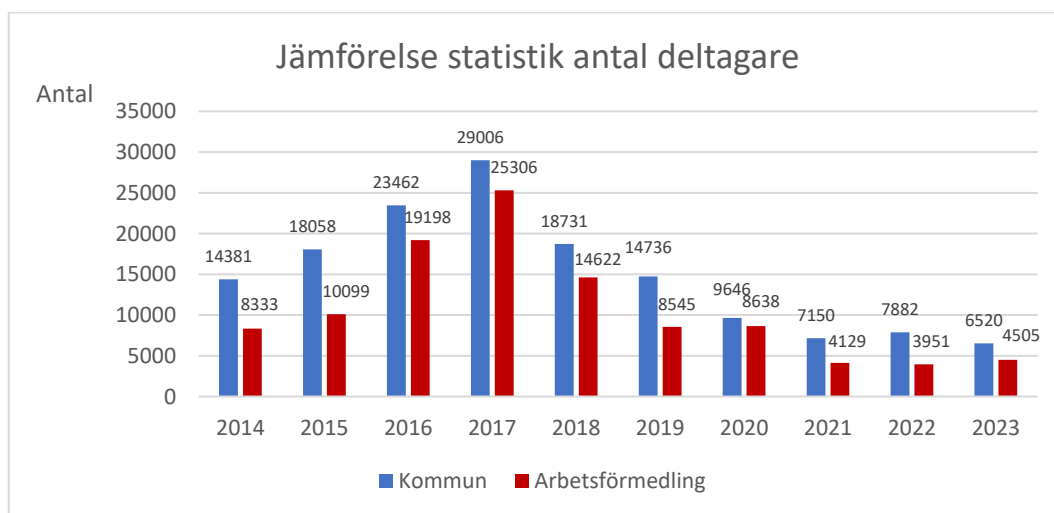
Länsstyrelsen noterar en ökning av andelen kommuner som uppger att SO-kurser ges på kvällstid. Det är positivt att kommuner erbjuder flexibla upplägg som underlättar för nyanlända att kombinera samhällsorientering med förvärvsarbete, andra insatser, och föräldraledighet.

3 Deltagande och målgrupper

3.1 Statistik över deltagande

Enligt kommunsvarerna i enkäten har 6 520 personer påbörjat samhällsorientering under perioden 1 oktober 2022 till och med den 30 september 2024. Det är en total minskning med 17 procent. Procentfördelningen mellan könen är oförändrad i jämförelse med fjolårets resultat: 3 832 kvinnor (59 procent) och 2 688 män (41 procent).

Arbetsförmedlingens statistik för samma period visar att av 4 180 nya deltagare i etableringsprogrammet hade 4 505 personer samhällsorientering som registrerad aktivitet under aktuell period (2 502 kvinnor och 2 003 män). Det är en ökning i jämförelse med föregående uppföljning. Förklaringen till att fler personer uppges ha påbörjat samhällsorienteringen än som är registrerade som nya i etableringsprogrammet är att inte alla nyinskrivna påbörjar samhällsorientering direkt när de skrivs in i etableringsprogrammet. Detta kan bland annat bero på att andra aktiviteter har prioriterats, eller att det har varit väntetider för samhällsorientering. Eftersom samhällsorientering oftast pågår längre än 31 dagar kan samma person räknas två eller tre gånger. En person som till exempel har samhällsorientering från 30 januari till 3 april kommer alltså att räknas både i januari, februari och mars. Det är med andra ord högst sannolikt att ett betydande antal personer som skrivits in i etableringsprogrammet före Länsstyrelsens uppföljningsperiods början (september 2022) finns med i statistiken.

Figur 2 Uppgifter om antal deltagare i samhällsorientering 2014–2023

Kommunernas uppgifter redovisar totalt antal unika deltagare som påbörjat samhällsorientering. I kommunernas statistik ingår även deltagare som inte deltar i etableringsprogrammet, till exempel personer tillhörande den utvidgade målgruppen. Arbetsförmedlingens statistik visar arbetssökande som har samhällsorientering som registrerad aktivitet den sista i varje månad.

Det saknas ett enhetligt nationellt system för statistikföring, registrering av uppgifter om anmälda deltagare samt uppföljning av samhällsorienteringen³.

Enligt SO-lagen ska samhällsorienteringen påbörjas så snart som möjligt efter det att den nyanlände har folkbokförts i kommunen. Det är därför intressant att sätta antal deltagare i samhällsorienteringen i relation till landets totala mottagande under samma period. Enligt Migrationsverkets uppgifter tog kommunerna emot 5 502 nyanlända vuxna (18–66 år) under perioden 1 oktober 2022 - 31 september 2023 varav 2 969 kvinnor (54 procent) och 2 533 män (46 procent). Fördelningen mellan mottagna kvinnor och män ser i princip likadan ut som förra året, då var fördelningen 53 procent kvinnor och 47 procent män (bilaga 23).

Statistiken visar att antal nyanlända som deltar i samhällsorienteringen är högre än antal kommunmottagna under den aktuella svarsperioden. En förklaring är att många kommuner erbjuder samhällsorientering till fler målgrupper (se avsnitt 3.3). En annan förklaring är att vissa kommuner arbetar av en så kallad SO-skuld som byggdes upp under pandemin som Länsstyrelsen Jönköping beskriver.

3.2 Utvidgade målgruppen

3.2.1 Kännedom om målgruppen

På frågan om kommunen har kunskap om hur många nyanlända i kommunen som tillhör den utvidgade målgruppen uppger 118 kommuner (42 procent) att de inte har kunskap. 83 kommuner (30 procent) uppger svarsalternativet ”Vet inte”, och 78 kommuner (28 procent) svarar att de vet.

Kommunerna har dock relativt bra kännedom om hur många personer ur den utvidgade målgruppen som påbörjade samhällsorienteringen under perioden 1 oktober 2022 till och med den 30 september 2023:

- 573 kvinnor (164 kommunsvar)
- 251 män (146 kommunsvar)

Svaren visar att det finns osäkerhet hos kommunerna om de når ut till hela målgruppen. Att kommuner uppger att de saknar kännedom om vilka som ingår i den utvidgade målgruppen betyder inte nödvändigtvis att personerna inte nås av information om och får ta del av samhällsorienteringen. Föregående uppföljning visade att samhällsorienteringen är en insats som kommuner generellt vill erbjuda så många utrikesfödda som möjligt. Av fritextsvar i SO-enkäten och av den kartläggning som genomfördes förra året framgår att kommuner i regel inte fäster någon vikt vid vilken målgrupp en deltagare tillhör. Det är exempelvis

³ Se avsnitt 8.6.3 i Samhällsorientering Länsstyrelsens återrapportering av uppdrag 27 enligt regleringsbrevet för 2021

vanligt att personer som varit folkbokförda i över tre år är välkomna att ta del av samhällsorienteringen⁴.

3.2.2 Om kommunens motivations- och informationsansvar

På frågan om hur kommuner informerar personer som tillhör den utvidgade målgruppen om att de har rätt till samhällsorientering svarar 71 procent (199 kommuner) att de informerar på Svenska för invandrare (sfi). Även kommunens webbsida är en vanligt förekommande informationskanal. Av fritextsvaren framgår att kommuner ringer upp personer, ger muntlig information genom personlig kännedom, informerar via Arbetsförmedlingen, socialförvaltningen, Medborgarservice, och via BVC/familjecentralen. Ytterst få av kommunerna använder sig av sociala medier.

Flera kommuner medger också att det finns utvecklingspotential och behov av att ta fram bättre rutiner och prioritera arbetet med att nå ut till målgruppen än vad som görs idag. Föregående åiterrapportering om samhällsorienteringen innehöll ett särskilt avsnitt om kommunernas utmaningar i arbetet med att nå ut till den utvidgade målgruppen som baserades på en fördjupad kartläggning som Länsstyrelsen lät göra⁵.

Migrationsverket hänvisar kommuner till Skatteverkets Navet, men här framgår inte grund för uppehållstillstånd. Migrationsverket har statistik de kan dela med kommuner som innehåller uppgifter om personer som invandrat till länet, men dessa uppgifter innehåller inga personuppgifter. I betänkandet Etablering för fler (SOU 2023: 24) föreslår utredningen att Migrationsverket på begäran av en kommun ska lämna uppgift om en person har beviljats uppehållstillstånd på någon av de grunder som anges i SO-lagen. Givet kommunernas utmaningar att nå den utvidgade målgruppen blir det viktigt framöver att följa upp hur informationsöverföringen mellan Migrationsverket och kommunerna kommer att fungera.

Kommunerna önskar en tydligare och gemensam nationell strategi för hur målgruppen ska identifieras, och riktlinjer för hur de kan verka aktivt för att motivera fler att delta i samhällsorienteringen.

3.2.3 Citat ur fritextsvar om kommunernas ansvar att nå den utvidgade målgruppen

”Vill man att ”utökad målgrupp” ska nås, får man se till att kommunerna får veta vilka som ingår i gruppen. Annars kan ni glömma den intentionen.”

⁴ Se avsnitt 8.4 i Samhällsorientering Länsstyrelsens åiterrapportering av uppdrag 3. B.23 enligt regleringsbrevet för 2022

⁵ Se avsnitt 8.6 i Samhällsorientering Länsstyrelsens åiterrapportering av uppdrag 3. B.23 enligt regleringsbrevet för 2022

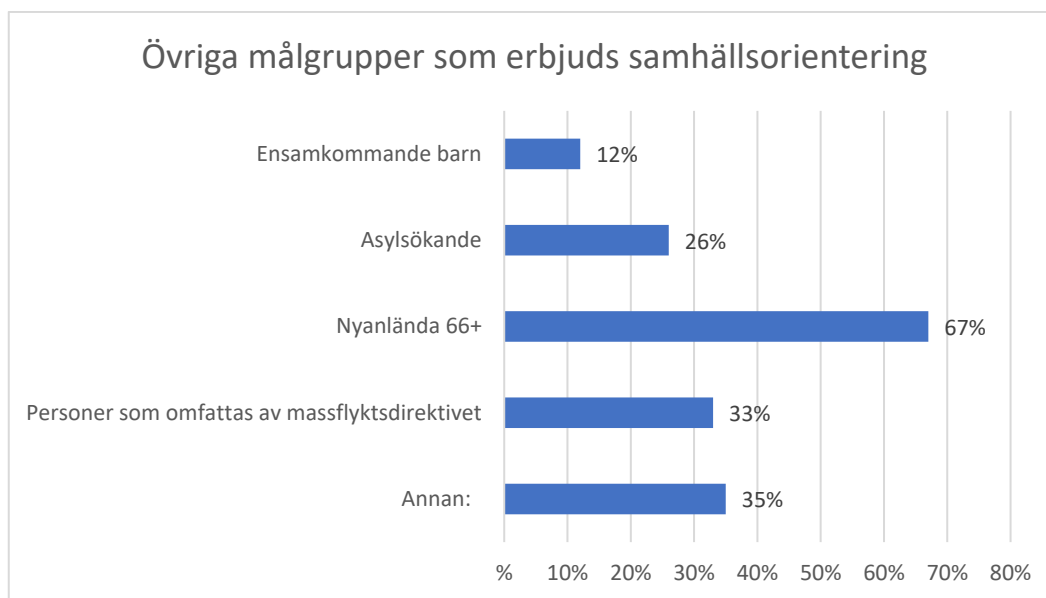
”När det gäller den utvidgade målgruppen har kommunen svårigheter att redovisa vilka av deltagarna som tillhör den målgruppen och deltar i samhällsorientering. Vidare finns utmaning i att nå ut till samtliga invånare i den utvidgade målgruppen med information om samhällsorienteringen då uppgift om på vilken grund en person har beviljats uppehållstillstånd i nuläget omfattas av sekretess.”

”Vår erfarenhet är att de som i vår kommun har tillhört den utvidgade målgruppen är väl etablerade i kommunen och väl integrerade i vårt samhälle.”

3.3 Övriga målgrupper

Vissa kommuner erbjuder samhällsorientering även till individer som inte tillhör målgruppen för insatsen. I SO-enkäten svarar 82 kommuner (30 procent) att samhällsorientering erbjuds andra målgrupper. Dessa kommuner fick i en följdfråga ange vilka grupper som erbjuds samhällsorientering.

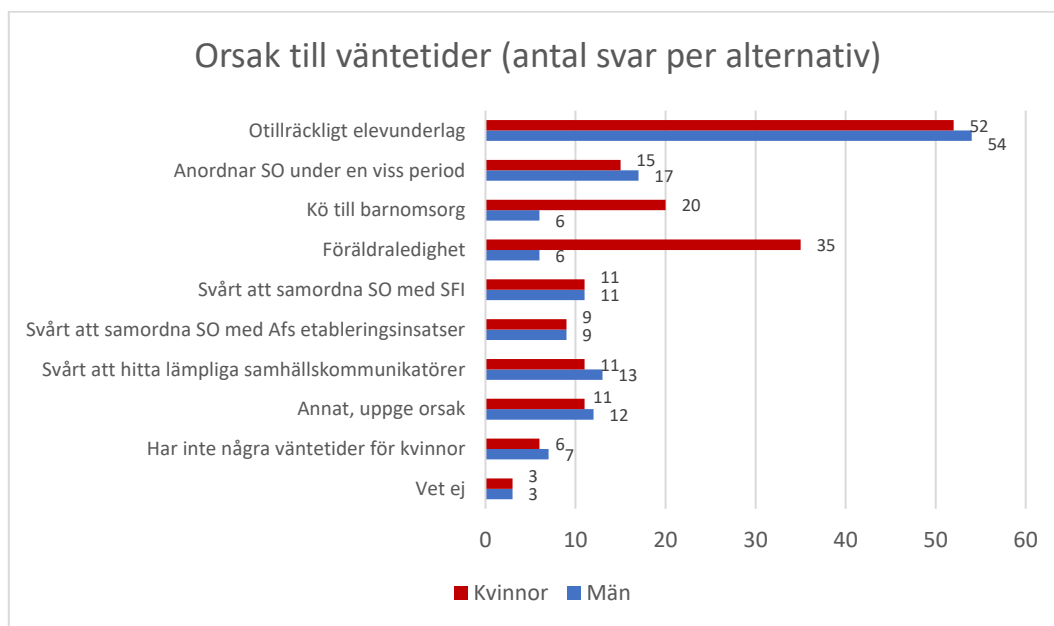
Av nedanstående tabell framgår att över hälften av kommunerna erbjuder samhällsorientering till nyanlända personer som är över 66 år (67 procent). En dryg fjärdedel av kommunerna erbjuder asylsökande samhällsorientering (26 procent), och en tredjedel svarar att samhällsorientering erbjuds personer som omfattas av massflyktsdirektivet (33 procent) och 12 procent uppger ensamkommande barn som övrig målgrupp. Av fritextsvaren framgår att flera SO-verksamheter även välkomnar personer som varit folkbokförda i mer än tre år.

Figur 3 Erbjuder ni samhällsorientering till andra personer som inte tillhör målgruppen för samhällsorientering? (Till exempel ensamkommande barn, asylsökande, nyanlända 66+, personer som omfattas av massflyktsdirektivet). Vilka? n=81 kommuner

3.4 Väntetider och orsaker till väntetider

Frågan om genomsnittlig längd på väntetid till start av samhällsorientering besvarades av 280 kommuner. De 74 kommuner som uppgav en väntetid på fyra månader eller längre fick ange orsak i en följdfråga.

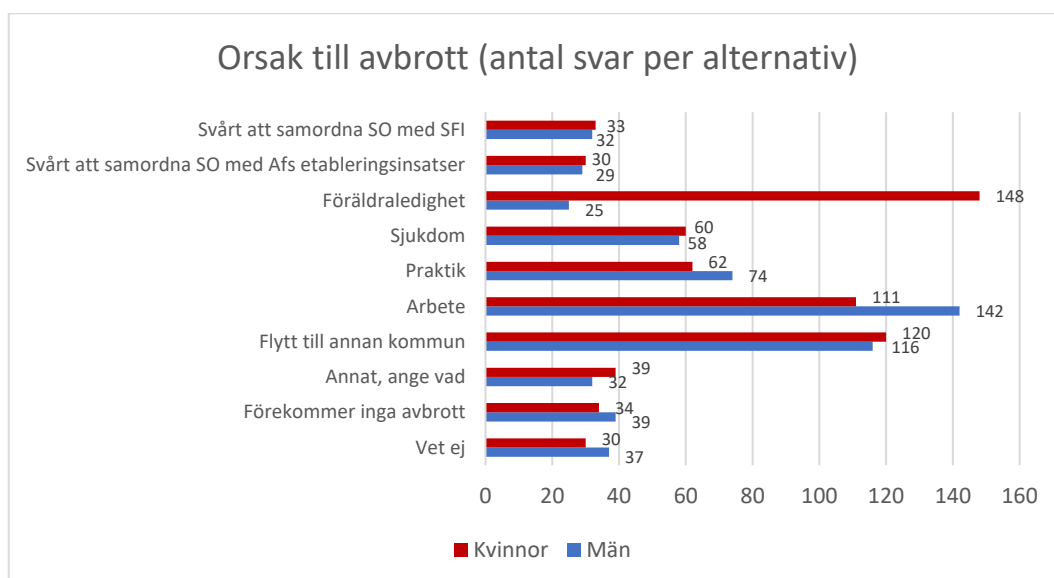
Figur 4 Vad är orsaken till att ni har väntetider för kvinnor respektive män till samhällsorienteringen (n= 74 kommuner för både kvinnor och män)

Längden på väntetid är i princip oförändrad sedan föregående uppföljning. Resultatet visar att 191 kommuner har i genomsnitt en väntetid på mindre än fyra månader. 74 kommuner har en väntetid på fyra månader eller längre. 15 kommuner uppger att de inte vet. Otillräckligt elevunderlag är den vanligaste orsaken till väntetider för både kvinnor och män. Av avbrottsorsaker är det vid föräldraledighet och kö till barnomsorgen som de stora skillnaderna mellan män och kvinnor framträder. Föräldraledighet och kö till barnomsorg är fortsatt betydligt mer vanliga skäl till väntetider för kvinnor än för män.

Det finns kommuner som arbetar aktivt för att motverka väntetider exempelvis genom samverkan med andra kommuner, fjärrundervisning, och intern samverkan kring barnomsorg. Ofta beror väntetiderna på svårigheter att rekrytera samhällskommunikatörer som behärskar de mindre vanliga språken. Den ökande förekomsten av fjärrundervisning innebär att väntetider kan kortas, men andra för samhällsorienteringen väsentliga beståndsdelar riskerar att gå förlorade (dialog, lokal förankring och stödjande lärmiljö inklusive tillgång till digitala färdigheter och verktyg).

3.5 Avbrott och orsaker till avbrott

Av de svarande kommunerna uppger 74 procent att majoriteten av de kvinnliga deltagarna slutför samhällsorienteringen inom ett år, och för männen är det 75 procent som slutför inom ett år. I en följdfråga fick kommunerna svara på frågan om orsaker till att kvinnliga respektive manliga deltagare avbryter samhällsorienteringen.

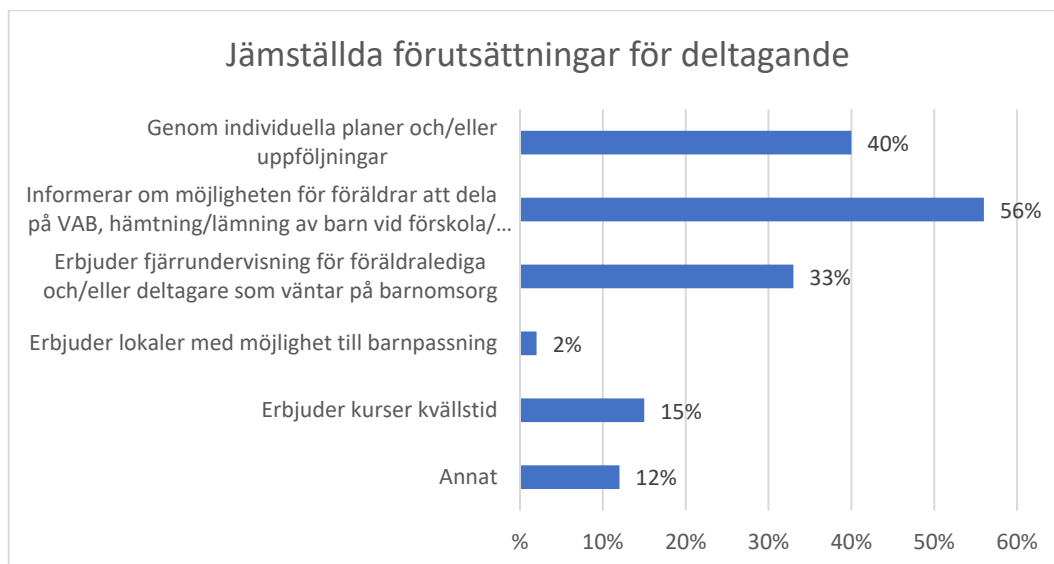
Figur 5 Vilka är orsakerna till att kvinnliga respektive manliga deltagare avbryter påbörjad samhällsorientering? (n= 278 kommuner för kvinnor och 277 kommuner för män)

Gällande avbrott är de vanligaste skälen för de kvinnliga deltagarna föräldraledighet, flytt till annan kommun och arbete. För de manliga deltagarna är de vanligaste avbrottsorsakerna arbete, flytt till annan kommun och annat/praktik.

3.5.1 Jämställda förutsättningar för deltagande

För att motverka väntetider och avbrott informerar vissa kommuner om möjlighet att dela på föräldraledighet, hämtning och lämning av barn på förskola/skola, och att de erbjuder fjärrundervisning, kvällskurser och individuella planer. Ett fåtal kommuner erbjuder lokaler med möjlighet till barnpassning vilket har visat sig vara framgångsrikt i arbetet med tidiga insatser för asylsökande. I fritextsvar uppger vissa kommuner även föräldraskapsstöd som exempel på insats för att främja jämställda förutsättningar till deltagande.

En del kommuner menar att avbrott under pågående samhällsorienteringskurs är ovanligt, och generellt sett mer vanligt förekommande för personer som tillhör den utvidgade målgruppen än för nyanlända i etableringsprogrammet och förklaringen är ofta heltidsstudier eller anställning.

Figur 6 Hur arbetar ni för att främja jämställda villkor för kvinnor och män när det gäller väntetider och/eller orsaker till avbrott? n= 272 kommuner

Det kan vara intressant att jämföra kommunsvaren med Länsstyrelsernas enkät om lägesbilder över mottagande för 2023 som innehöll en relaterad fråga; om kommunen genomför insatser för att ge nyanlända kvinnor och män lika möjligheter att lyckas med sin etablering i samhället. I lägesbilden svarar 75 procent ja. I fritextsvaren påpekar flera kommuner att insatserna som sätts in är individanpassade och inte är baserade på kön. Exempel på insatser som nämns i fritextsvaren är:

- Hälsokommunikation
- Föräldraskapsutbildning
- Metodutvecklingsprojekt via Länsstyrelsens utvecklingsmedel för insatser som syftar till att skapa beredskap och tillräcklig mottagningskapacitet (37 § förordning 2010:1122 om statlig ersättning för insatser för vissa utlänningar)
- Arbetsmarknadsinsatser
- Flexibla upplägg för föräldralediga för sfi och samhällsorientering

4 Uppföljning och tillgänglighet

4.1 Kommunala planer för samhällsorientering

Enligt SO-förordning ska kommunen ha en plan för samhällsorienteringen där innehåll och omfattning anges. Planen ska revideras när det behövs utifrån nya förutsättningar och hur genomförandet har fungerat.

Resultatet är i stort sett oförändrat sedan föregående uppföljning. Nästan en tredjedel av kommunerna, 29 procent, uppger att deras plan fastställdes 2019 eller tidigare, åtta procent uppger att kommunen saknar plan och 13 procent ”Vet inte”. Hälften av kommunerna, 50 procent, har planer som har fastställts 2020 eller senare.

År 2020 ändrades SO-lagen på så sätt att samhällsorienteringen utökades från 60 till 100 timmar. Dessutom har 2023 åldersgränsen för pension ändrats som påverkar vilka som ingår i målgruppen. Länsstyrelsen konstaterar att endast 51 kommuner (18 procent) uppger att de har en plan som är fastställd 2023, och att ett betydande antal kommuner saknar plan eller har kännedom om det finns en plan för kommunens lagstadgade skyldighet att erbjuda samhällsorientering.

Länsstyrelsen lyfte i 2023 års uppföljning att det finns behov av att stödja kommunerna i arbetet med att revidera planerna. Flera länsstyrelser har under året under året stöttat kommuner med att revidera planerna, och i vissa län har samtliga kommuner numera uppdaterade planer (se till exempel Länsstyrelsens Västernorrlands redovisning).

4.2 Kunskapstest

Enligt SO-förordningen ska kommunen ge varje deltagare ett intyg efter avslutad samhällsorientering och vissa kommuner har börjat att införa lokala kunskapstester.

Resultatet i enkäten visar att 33 kommuner har infört kunskapstester, och 27 kommuner planerar att införa. Majoriteten av kommunerna, 190, planerar inte för kunskapstester i samhällsorientering, och 30 kommuner valde svarsalternativet ”Vet inte”.

De kommuner som har infört eller planerar att införa kunskapstester beskriver en variation i genomförande; muntligt, skriftligt, digitalt och på plats. I fritextsvar förklarar en av respondenterna att testet används som ett instrument för att utveckla kursen snarare än att testa individens kunskaper, och Länsstyrelsen erfar att så är fallet i fler fall.

4.3 Uppföljning av deltagarnas synpunkter

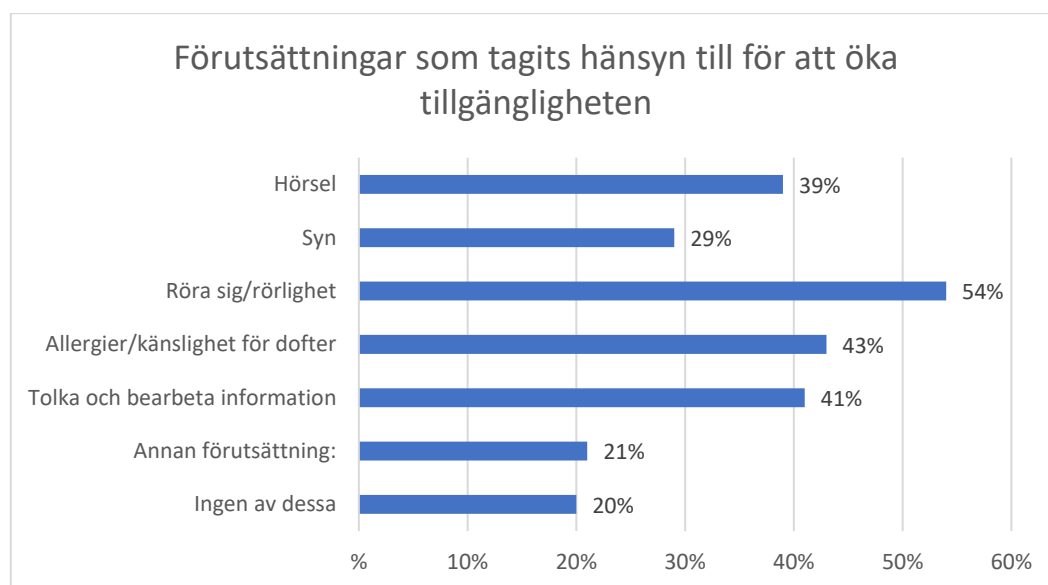
Merparten av kommunerna, 229, genomför regelbunden uppföljning gällande deltagarnas synpunkter, 34 svarar nej och 15 kommuner svarar ”Vet inte”.

4.4 Tillgänglighet

4.4.1 Hänsyn till olika förutsättningar vid genomförandet av samhällsorienteringen

I fritextsvaren för om kommunen gjort Anpassningar till individens förutsättningar uppger många att de inte mött sådana behov eller att Anpassningar görs vid behov. Det kan tolkas som att anordnarna inte gör generella Anpassningar utifrån deltagarnas olika funktionsförmåga på förhand som att verka i tillgängliga lokaler eller jobba med tillgänglig information. Vissa fritextsvar visar också att studerande med funktionsnedsättning inte får lika möjligheter till undervisningen då åtgärder handlar om att delta digitalt i stället för fysiskt.

Av fritextsvaren framgår även att vissa kommuner saknar insyn på grund av att samhällsorienteringen är upphandlad. Det är kommunens ansvar att ställa tillgänglighetskrav på utföraren oavsett vilken aktör det är som anordnar SO-kursen.

Figur 7 Ange vilka av nedanstående förutsättningar ni har tagit hänsyn till för att öka tillgängligheten vid genomförandet av samhällsorienteringen n=271 kommuner

4.4.2 Tillgång till teknisk utrustning

Drygt hälften (149 kommuner), erbjuder deltagare tillgång till teknisk utrustning till exempel skärmläsare, hörslinga eller mikrofon. Resultaten visar att det kan finnas utmaningar för studerande med behov av teknisk utrustning att tillgodogöra sig samhällsorienteringen om anordnaren inte erbjuder det, eller om deltagarna inte har fått information om att det erbjuds. Det är viktigt att poängtera att det handlar om den generella tillgängligheten, till exempel att använda lokaler med hörslinga, mikrofon etcetera (principen om universell utformning). Det handlar även om möjligheten för studerande att få tillgång till individuella hjälpmedel samt få information om hur dessa fungerar med den generella undervisningen. Resultatet visar att många anordnare varken har

tillräckliga rutiner eller beredskap för att möta behov hos personer med funktionsnedsättning.

4.4.3 Anpassningar

SO-enkäten ställde två frågor om anpassningar. Den ena om kommunen under året har haft deltagare med funktionsnedsättning som har haft behov av anpassning, och den andra om kommunen har haft deltagare med funktionsnedsättning som kommunen *inte* har haft möjlighet att anpassa samhällsorienteringen för.

Fler respondenter (217 kommuner) uppger att de har tagit hänsyn till tillgänglighet än vad som uppger att de har haft studerande med behov av anpassning (28 kommuner). Det visar att fler gör generella anpassningar vilket är positivt. Universell utformning är en inriktning till det nationella målet för funktionshinderspolitiken och handlar om att det vi skapar ska kunna användas av så många som möjligt utan behov av särskild anpassning.

Fyra kommuner uppger att de inte har kunnat anpassa samhällsorienteringen för personer med funktionsnedsättning och två kommuner svarar "Vet inte". Det visar att personer med funktionsnedsättning, i vissa fall, inte får tillgång till samhällsorienteringen på lika villkor som andra.

5 Samhällskommunikatörer

5.1 Antal anställda samhällskommunikatörer

Frågan om hur många samhällskommunikatörer som har varit anställda (timanställda eller tillsvidareanställda) i verksamheten under perioden 1 oktober 2022–30 september 2023 riktades enbart till kommuner som är utförare av samhällsorienteringen. Av de 132 kommuner som svarat på frågan ligger de flesta i spannet en till åtta anställda (87 procent). Av dessa har över hälften angett att de har en till två anställda (53 procent). Några kommuner sticker ut, till exempel en kommun som anger att de har 41–50 anställda samhällskommunikatörer.

5.2 Rekrytering

Det är svårt att skapa sig en övergripande uppfattning om hur kommunerna ser på möjligheterna att rekrytera samhällskommunikatörer. Enligt svaren uppger 67 kommuner att det är ganska svårt/svårt och 61 kommuner att det är ganska lätt/lätt. En tredjedel av kommunerna vet inte om det är lätt eller svårt. Att 33 procent av kommunerna saknar kännedom om hur förutsättningarna ser ut att rekrytera samhällskommunikatörer beror sannolikt på att allt fler kommuner köper SO-kurser av extern utförare.

5.3 Kompetenskrav

Huruvida det är svårt eller lätt att rekrytera beror även på vilka kompetenskrav som ställs. Frågan om kommunen har specifika kriterier vid rekrytering av samhällskommunikatörer genererade nästan samma utfall som föregående årsuppföljning. En majoritet av de svarande kommunerna, 180 kommuner har specifika kriterier vid rekrytering utöver lämplig pedagogisk utbildning och ämneskunskap, 24 kommuner har det inte och 43 kommuner saknar kännedom om vilka kompetenskrav som ställs. Kompetenskraven varierar i kommunerna, till exempel uppger vissa kommuner att krav ställs på MILSA-utbildning (som inte finns längre), pedagogisk erfarenhet eller utbildning, god digital kompetens, goda kunskaper om det svenska samhället, samt goda kunskaper i svenska och i modersmål.

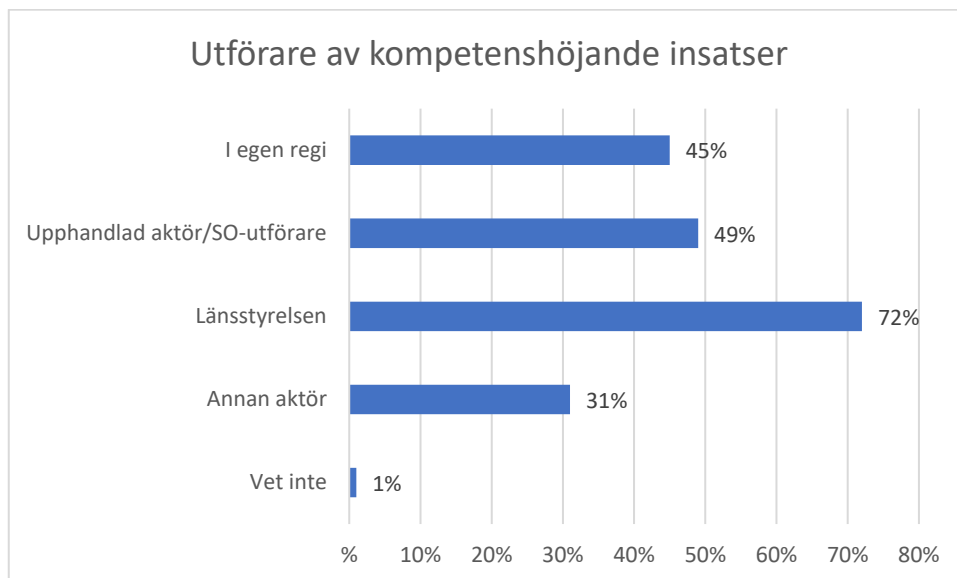
5.4 Tjänstgöringsgrad

Nästan dubbelt så många har i år svarat ja på frågan om samhällskommunikatörernas totala tjänstgöringsgrad har förändrats i jämförelse med föregående uppföljning; (30 procent jämfört med 16 procent). Antal kommuner som svarar nej är i princip oförändrat (46 procent jämfört med 45 procent), och antal kommuner som saknar kännedom har sjunkit (24 procent jämfört med 39 procent).

De 73 kommuner som uppgav förändring i tjänstgöringsgrad fick i en följdfråga ange om den minskat eller ökat. Tio procent har svarat att den ökat och 90 procent att den minskat. Anledningen till förändrad tjänstgöringsgrad är det minskade mottagandet och det därmed minskade deltagarunderlaget vilket innebär färre antal kurser.

5.5 Kompetenshöjande insatser

Majoriteten av kommunerna (77 procent) erbjuder samhällskommunikatörer kompetenshöjande insatser. Av dessa uppger 137 kommuner att det är länsstyrelsen som är utförare (72 procent). Nästan hälften, 94 kommuner, uppger annan aktör/SO-utförare (49 procent) och 85 kommuner uppger att de erbjuder utbildningar i egen regi (45 procent).

Figur 8 Vem genomför de kompetenshöjande insatserna? n=190 kommuner

På frågan om det finns behov av ytterligare kompetenshöjande insatser svarar över 100 kommuner ja på frågan, 66 kommuner nej och 80 kommuner svarar "Vet inte".

Många kommuner, 41 procent, ser ett fortsatt behov av kompetenshöjande insatser om komplexa frågor såsom hedersrelaterat våld och förtryck, HBTQI, jämställdhet, yttrandefrihet, föräldrarollen, omvärldsbevakning, rasistiska föreställningar, desinformation, socialtjänsten, koranbränningar, och säkerhetsläget i Sverige. Vidare nämns fjärrundervisning (teknik och pedagogik) och handledning för samhällskommunikatörer. Utbildningsbehoven är stora och varierande vilket delvis kan bero på att kommuner ställer olika krav på samhällskommunikatörernas kompetens. Som framgår av tabellen står länsstyrelser för flest insatser på utbildningsområdet. Under 2023 har länsstyrelserna och Informationsverige.se erbjudit informationstillfällen och utbildningar såväl på regional som nationell nivå (se avsnitt 8.1).

5.5.1 Citat ur fritextsvar om kompetenshöjande insatser

"Kompetenshöjning behövs löpande då det är hög omsättning av samhällskommunikatörer. Det är angeläget att fördjupa kunskaperna inom de områden som kurserna tar upp för att samhällskommunikatörer ska kunna känna sig säkra och trygga i rollen samt hantera frågor från deltagarna. Det är viktigt att SK får

kompetens och färdighet att hantera våra/ känsliga frågor som tars upp i kursen som heder, HBTQI+, jämställdhet, yttrandefrihet, föräldrarollen etc.”

”Utbildning och stöd för att möta aktuella kritiska händelser Ex koranbränningar, varför Sverige tillåter det.”

”Nya lagar träder i kraft hela tiden och kommunikatörerna behöver uppdateras och få kompetens om det som kan anses relevant för målgruppen. ”

5.6 Särskilda stödinsatser kopplade till aktuella omvärldshändelser

Samhällskommunikatörer har en nyckelposition som bärare av svenska lagar och värderingar. Aktuella frågor i omvärlden som ofta landar i klassrummet behöver omhändertas. Exempel på aktuella händelser är koranbränningar och desinformationskampanjer av olika slag bland annat kring socialtjänsten. Mot den bakgrunden infördes en ny fråga i SO-enkäten om huruvida kommunen erbjuder samhällskommunikatörer särskilt stöd (metoder, vägledning, arbetssätt) för att hantera komplexa frågor som kan uppstå i klassrummet.

Över 174 kommuner (71 procent) svarar ja, 23 kommuner svarar nej (nio procent), och 50 kommuner vet inte (20 procent). Att en femtedel av kommunerna saknar kännedom om samhällskommunikatörer erbjuds särskilda stödinsatser beror sannolikt på att samhällsorienteringen utförs av annan kommun/utförare.

Resultatet visar att det finns beredskap för att rusta samhällskommunikatörer med stöd i hantering av komplexa frågor i klassrummet. Exempel på särskilda insatser nämns i fritextsvaren:

- Samverkan med socialtjänst och polis
- Regelbundna utbildningsinsatser
- Vägledning, metoder och arbetssätt
- Kollegial handledning/samtal under arbetsplatsträffar

6 Samverkan

6.1 Förutsättningar att kombinera samhällsorienteringen med andra aktiviteter

I SO-enkäten fick respondenterna svara på en gradskala hur väl de anser att det går att kombinera samhällsorienteringen med andra aktiviteter.

6.1.1 Förutsättningar att kombinera samhällsorientering med sfi

Förutsättningarna att kombinera samhällsorienteringen med sfi visar samma resultat som föregående år. En majoritet av kommunerna, 81 procent, uppger att det går ganska eller mycket bra, och sju procent av kommunerna uppger att det går ganska eller mycket dåligt. Att de flesta kommunerna anser att det går ganska bra eller mycket bra kan sannolikt delvis bero på att ansvaret för samhällsorienteringens verksamhet ligger under utbildningsnämnden i en dryg fjärdedel av kommunerna (avsnitt 2.2). Sju kommuner vet inte (2 procent).

6.1.2 Förutsättningar att kombinera samhällsorientering med andra etableringsinsatser

När det gäller förutsättningarna att kombinera samhällsorienteringen med andra etableringsinsatser ser bilden exakt likadan ut som i föregående uppföljning. Mer än hälften av kommunerna, 66 procent, uppger att det går ganska eller mycket bra, och åtta procent att det går ganska eller mycket dåligt. Svarsalternativet ”Vet inte” har valts av sju procent.

6.1.3 Förutsättningar att kombinera samhällsorientering med förvärvsarbete

Det är inga större skillnader från föregående uppföljning beträffande förutsättningarna att kombinera samhällsorientering med förvärvsarbete. Lite mer än en fjärdedel, 27 procent, uppger att det går ganska eller mycket bra, och 26 procent att det går ganska eller mycket dåligt. Antal kommuner som inte vet har ökat något (23 procent jämfört med 17 procent). Nästan en fjärdedel (65 kommuner), vet inte (23 procent).

6.1.4 Förutsättningar att kombinera samhällsorientering med föräldraledighet

En jämförelse med föregående uppföljning visar på en positiv utveckling. Att kombinera samhällsorientering med föräldraledighet uppges gå ganska eller mycket bra av 79 kommuner (29 procent jämfört med 19 procent). Något färre kommuner uppger att det går ganska eller mycket dåligt (30 procent jämfört med 43 procent). Resterande kommuner svarar att det varken går bra eller dåligt (23 procent) och ganska dåligt (19 procent). Något fler kommuner svarar att de inte vet i jämförelse med föregående uppföljning (18 procent jämfört med 14 procent). En förklaring till att fler kommuner bedömer att det går bra att kombinera samhällsorienteringen med föräldraledighet kan vara att tillgången på digitala SO-kurser har ökat (avsnitt 2.4.3).

Trots en utveckling i rätt riktning är det bekymrande att föräldraledighet inte är enklare att kombinera med samhällsorientering (avsnitt 2.4).

Föräldraförsäkringen är flexibel och det borde vara möjligt att kombinera samhällsorienteringen med andra insatser på ett mer flexibelt sätt. Att kombinera föräldraledighet på olika procent med arbete är möjligt. Att 51 kommuner (18 procent) inte vet om det går att kombinera föräldraledighet med samhällsorientering indikerar att det finns utvecklingsbehov.

6.1.5 Möjligheten att kombinera samhällsorientering med andra etableringsinsatser - en jämförelse mellan 2022 och 2023

En ny fråga för i år var hur förutsättningarna att kombinera samhällsorientering med andra etableringsinsatser ser ut i jämförelse med tidigare år. En klar majoritet av kommunerna, anser att det ser likadant ut som föregående år (75 procent), 28 kommuner uppger att det är lättare (tio procent), 19 kommuner att det blivit svårare (sju procent), och 21 kommuner vet inte (åtta procent).

Att samhällsorienteringen inte går att kombinera lättare med andra insatser bidrar till att vissa nyanlända tvingas prioritera försörjning framför deltagande i samhällsorienteringen. Även om den senaste uppföljningen indikerar en liten ökning i antal kvällskurser (avsnitt 2.4), är det fortfarande vanligast med kurser under dagtid. Det betyder att det finns nyanlända som inte får tillgång till samhällsorientering. En förklaring till resultatet är sannolikt att samhällsorienteringen utförs av extern aktör, vilket innebär begränsade möjligheter att påverka och anpassa tider och större risk för schemakrockar.

Länsstyrelsen konstaterar att det behövs särskilda insatser för att utjämna de ojämlika möjligheterna för kvinnor och män till etablering.

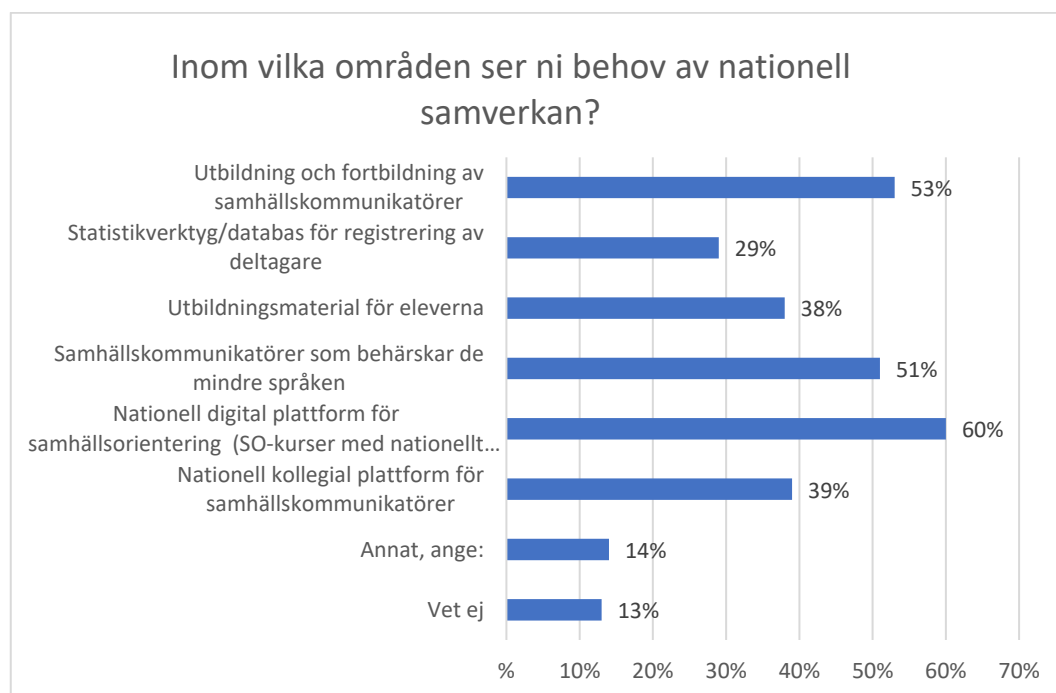
7 Diskussion och sammanfattning

7.1 Utvecklingsområden lokal och regional samverkan

Frågan om det finns någonting i den lokala och regionala samverkan som kan utvecklas genererade ungefär samma svar som föregående uppföljning. Knappt hälften, 132 kommuner, svarar ja (47 procent jämfört med 52 procent), och 46 kommuner svarar nej (17 procent jämfört med 16 procent). 100 kommuner uppger att de inte vet, en liten ökning sedan föregående uppföljning (36 procent jämfört med 32 procent).

Minskade volymer, många mindre vanliga språk som talas av ett fåtal och långa avstånd för vissa kommuner är utmaningar som kräver samarbete. Kommuner som svarade ja på frågan om det finns utvecklingsmöjligheter för den lokala och regionala samverkan kunde i en följdfråga ge exempel i fritext. Liksom tidigare år lyfter kommuner samverkan med Arbetsförmedlingen (att identifiera och anmäla deltagare till samhällsorienteringen), närmare samarbete med sfi, barnomsorg, samordning av samhällsorientering på mindre språk, samverkan mellan kommuner, bättre kännedom på den utvidgade målgruppen, och gemensam databas för samhällsorientering som exempel på områden där det finns utvecklingsmöjligheter (sid 63–66 bilaga 24).

7.2 Utvecklingsområden nationell samverkan

Figur 9 Inom vilka områden ser ni behov av nationell samverkan? n=280 kommuner

Flervalsfrågan om vilka områden kommunen ser behov av nationell samverkan genererade liknande resultat som föregående uppföljning. Störst samverkansbehov finns det av en nationell plattform för fjärrundervisningskurser

i samhällsorientering med nationellt intag. Därefter anges utbildning och fortbildning av samhällskommunikatörer och på tredje plats hamnar nationell samverkan kring samhällskommunikatörer som behärskar de mindre vanligt förekommande språken. Det är lika stor efterfrågan på en nationell kollegial plattform för samhällskommunikatörer och utbildningsmaterial för deltagarna. Liksom föregående uppföljning är det minst utslag på statistikverktyg/databas för registrering av deltagare. Länsstyrelsen anser dock att det finns ett stort behov av ett enhetligt system för statistikföring, registrering av uppgifter om anmälda deltagare samt uppföljning av samhällsorienteringen.

7.2.1 Citat ur fritextsvar - Kommunernas förslag på utvecklingsområden nationell samverkan

*”Gemensam språkstödpool på de mindre språken.
Nationell kursplan för samhällsorienteringen.”*

”Samhällskommunikatörer behöver trygg anställning.”

”Förstatliga utbildningen, i form av fjärrundervisning med samhällskommunikatörer på många olika språk. Ska bekostas av staten eller att kommuner bekostar, men får viss del av kostnader i statsbidrag alt dras från schablonersättningen till kommunerna.”

”Vi saknar en nationell kollegial plattform samt forum för samordnare för samhällsorientering där man får stöd, handledning samt möjlighet att påverka positivt utvecklingen av samhällsorientering.”

”Möten om SO som Länsstyrelsen anordnar.”

*”Samverkan mellan regioner och kommuner (nätverksträffar).
Auskultationer mellan andra SO-anordnare.”*

”Fokus på en nationell plattform med nationellt intag eftersom det kommer bli allt svårare att kunna starta kurser snabbt iom att det måste vara ett tillräckligt stort elevunderlag för att det ska bli lönsamt. Det kan iom lägre mottaget innebära längre väntetider och det önskar vi inte ska ske eftersom information som ges är så otroligt viktig få med sig i ett tidigt skede i sin integrationsprocess.”

8 Informationsverige.se och textmaterialet Om Sverige med tillhörande metodstöd

Kännedomen om länsstyrelsernas webbplats Informationsverige.se är mycket hög. 98 procent av kommunerna svarar ja på frågan om de känner till webbplatsen. Hela 239 kommuner uppger att materialet Om Sverige används i samhällsorienteringen (86 procent), och endast åtta kommuner svarar nej (tre procent). En dryg tiondel av kommunerna svarar ”Vet inte” (11 procent). Även det tillhörande metodstödet är välkänt och används i hög utsträckning. En majoritet av kommunerna, 207, svarar att de använder metodstödet (74 procent), 13 kommuner svarar nej (5 procent) och 58 kommuner har valt svarsalternativet ”Vet inte” (21 procent).

Att några kommuner inte har kunskap om huruvida samhällsorienteringsmaterialet Om Sverige med tillhörande metodstöd används eller inte i verksamheten beror troligen på att kommuner som inte har samhällsorientering i egen regi saknar insyn i verksamhetens operativa delar.

I fritextsvaren framgår att de svarande kommunerna är generellt positiva till materialet Om Sverige. Kommunerna anser att det är ett bra underlag i undervisningen, och att det är viktigt att materialet hålls uppdaterat. Vissa kommuner använder materialet som en grund och kompletterar med lokal och regional information. Kommunerna uppskattar att materialet finns på flera olika språk.

Informationsverige.se arbetar kontinuerligt med att uppdatera materialet Om Sverige och stödjer kommuner genom att anordna informationstillfällen och utbildningar om webbplatsen och materialet. För att kunna säkra förvaltningen av materialet framåt är det viktigt med fortsatt finansiering av webbplatsen.

9 Länsstyrelsens arbete med samhällsorientering 2023

9.1 Länsstyrelsernas samverkan internt och externt

Samarbetet inom länsstyrelsernas integrationsnätverk (LIN) har betydelse för kunskapspåfyllnad och spridning till länen. Utbyten sker via regionala och nationella träffar och strategidagar.

Under 2023 har till exempel länsstyrelserna i Västernorrland, Gävleborg, Norrbotten, Västerbotten och Jämtland haft gemensamma tematräffar med kontaktpersonerna för samhällsorienteringen i kommunerna, och bland annat arrangerat tematiska träffar om kvalitetssäkring, uppföljning, och anpassningar till ett förändrat mottagande. Länsstyrelserna i Dalarna Värmland, Västra Götaland och Örebro har exempelvis bjudit in kommuner till gemensam digital träff för genomgång av SO-enkäten i syfte att bidra till bättre förståelse för enkätfrågorna och syftet med dem. Av länsredovisningarna framgår att flera länsstyrelser under året särskilt har följt upp utvecklingsområden som blev tydliga i föregående uppföljning, framför allt skillnaderna mellan män och kvinnor när det gäller skäl till avbrott och väntetider samt stöd i arbetet med att uppdatera planer.

I oktober genomförde länsstyrelserna en workshop tillsammans med en finsk länsstyrelse, NTM-centralen i Nyland, Finland. Fokus var kunskaps- och erfarenhetsutbyte kring samhällsorienteringen, med fokus på vad Finland kan lära sig av de svenska erfarenheterna. Ett antal svenska kommuner, länsstyrelsen och Arbetsmarknadsdepartementet berättade övergripande om styrning, samordning och stöd kopplat till samhällsorienteringen⁶.

9.2 Informationstillfällen och utbildningar under 2023

Regionalt arrangerar länsstyrelser olika typer av utbildningstillfällen för samhällskommunikatörer och SO-samordnare, bland annat kring föräldraskapsstöd, neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, hedersrelaterat våld och förtryck samt sprider information om och från Informationsverige.se. Förutsättningarna att genomföra fortbildningstillfällen för samhällskommunikatörer på regional nivå påverkas av att deltagarunderlaget i vissa län är alltför lågt. Alla länsstyrelser har spridit information om de digitala informationstillfällen och utbildningar som genomförts nationellt.

Länsstyrelserna har under 2023 samordnat informationstillfällen och utbildningar i samarbete med andra myndigheter för personer som arbetar med samhällsorientering och tidiga insatser för asylsökande. I samband med utbildningarna har Informationsverige.se visat hur webbplatsen kan användas som stöd för att bemöta frågor från asylsökande och nyanlända.

⁶ En inspelning av workshopen finns tillgänglig, se [länk](#)

9.2.1 Genomförda informationstillfällen och utbildningar 2023

- **Göteborgs universitet** (februari)
Hakuna matata 'inga problem' - eller?
En introduktion till språk och modersmål i Afrika med koppling till samhällsorientering för nyanlända i Sverige.
- **Myndigheten för psykologiskt försvar** (maj, juni)
Informationspåverkan och hur du kan bemöta desinformation.
- **Finansinspektionen** (mars och november)
Privatekonomi för samhälls- och hälsokommunikatörer.
- **Socialstyrelsen** (oktober)
Att möta frågor och oro om socialtjänsten.

9.3 Statsbidrag

Länsstyrelsernas utvecklingsmedel för insatser som syftar till att skapa beredskap och tillräcklig mottagningskapacitet för nyanlända och ensamkommande barn i kommunerna enligt 37 § förordningen (2010:1122) om statlig ersättning för insatser för vissa utlänningar är ett verktyg för att finansiera insatser som syftar till att utveckla kvaliteten i samhällsorienteringen. Ett exempel är projekt som syftar till att stärka den digitala kompetensen hos nyanlända vuxna med kort eller ingen skolbakgrund (Länsstyrelsen Västra Götaland). En del insatser handlar om att hitta synergier mellan samhällsinformation till asylsökande och samhällsorientering för nyanlända. Exempelvis har Länsstyrelsen Kronoberg under flera år målmedvetet beviljat utvecklingsmedel för att främja samverkan, kvalitet och likvärdighet samt få till en röd tråd mellan samhällsinformation och samhällsorientering. Med stöd av dessa medel har olika aktörer utvecklat nya verktyg inom gemensamt identifierade teman. Bland annat har en handbok för målgruppen tagits fram under 2023. En digital basutbildning för samhällskommunikatörer och informatörer, baserad på behov hos kommunikatörer och deltagare samt erfarenheter från utbildningar som MILSA, är i princip klar och kommer att testas under 2024 (bilaga 9).

Nationellt har Länsstyrelsen i Jönköpings län beviljat medel för projektet "Utveckling av samverkan för digitala nationella kurser i samhällsorientering" (se avsnitt 8.3.1 och bilaga 25).

9.3.1 Utveckling av samverkan för digitala nationella kurser i samhällsorientering

Mot bakgrund av det minskade mottagandet och utmaningen för kommunerna att få tillräckligt med deltagare och samhällskommunikatörer på vissa språk, beviljade Länsstyrelsen i Jönköping CSO (Centrum för samhällsorientering i Stockholm) nationella utvecklings-medel för projektet "Utveckling av samverkan för digitala nationella kurser i samhällsorientering" (bilaga 25). Länsstyrelsen Skåne har ingått i styrgruppen för projektet. Syftet med projektet har varit att utveckla och påbörja implementering av en modell för ökad samverkan av fjärrundervisningskurser i SO.

Projektet har visat att det finns utmaningar med en nationell plattform gällande administration, kommunikation och teknik, att GDPR kan försvåra hanteringen

av varandras data samt risk för att redan existerande infrastruktur för samverkan rivs upp. Kommunerna som ingår i projektets styrgrupp kommer att ha dialog om fortsatta möjligheter och alternativ i början av 2024.

Gällande nationell samverkan uttrycker många kommuner fortsatt behov av en nationell plattform för SO-kurser. Länsstyrelsen anser att en sådan lösning kräver ett stort förberedande och utredande arbete, långsiktig finansiering samt ett tydligt uppdrag till genomföraren.

9.4 Nationell samordning av samhällsorienteringen

På strategisk nivå samverkar Länsstyrelsen med nationella myndigheter och SKR för att identifiera gemensamma utvecklingsområden (Arbetsgrupp Samhällsintroduktion och Samhällsorientering under Samverkansdelegationen). På operativ nivå har länsstyrelserna arrangerat, framför allt genom Informationsverige.se, vissa nationella informationstillfällen och utbildningar för samhällskommunikatörer (se avsnitt 8.2). Dessa tillfällen har varit punktinsatser för att möta efterfrågan på kompetensutveckling inom aktuella ämnen som kommit till uttryck i SO-enkät, återkoppling till Informationsverige.se samt genom regionala SO-nätverk. Länsstyrelsernas insatser tillgodoser dock inte behovet av en sammanhållen utbildning för samhällskommunikatörer. I dagsläget finns ingen uttalad nationell funktion med formellt helhetsansvar för innehåll, deltagarurval, frekvens, uppföljning och bedömning.

Av fritextsvaren i enkäten framgår att det utöver utbildningsbehov finns en utbredd önskan hos kommunerna om en tydligare nationell samordning av samhällsorienteringen. En aktör med helhetsansvar för möten, konferenser, nationell kollegial plattform för samhällskommunikatörer, och en nationell samverkansmodell för digitala SO-kurser. Länsstyrelsernas nuvarande uppdrag att främja och stödja samarbete mellan kommuner om samhällsorienteringen och följa upp verksamheten är inte dimensionerat för den typ av nationell samordning av verksamheten som kommunerna efterlyser.

10 Samlad bedömning

Länsstyrelsens samlade bedömning är att kommunerna klarar att erbjuda samhällsorientering utifrån sina lagstadgade skyldigheter. Kommunerna fortsätter att ställa om till ett lägre mottagande, minskat deltagarunderlag och förändringar i språkgrupper. Det minskade mottagandet innebär att kommunernas möjligheter att erbjuda samhällsorientering i egen regi inom rimlig tid försvåras, och kommuner erfar svårigheter att attrahera och bibehålla kompetent personal. En starkt bidragande orsak till det är att allt fler köper SO-kurser av annan leverantör. I dagsläget finns ett fåtal aktörer som erbjuder rikstäckande fjärrundervisning. En risk med denna utveckling är att allt fler kommuner blir beroende av ett fåtal leverantörer. Därutöver blir det svårare att säkerställa de lokala inslagen i samhällsorienteringen. Det är mot den här bakgrunden av högsta prioritet att skapa en nationell samverkansmodell för digital samhällsorientering

En kvarvarande utmaning för många kommuner är svårigheter i att identifiera vilka nyanlända i kommunen som tillhör den utvidgade målgruppen. Det innebär att det finns personer som inte får tillgång till samhällsorientering. Kommuner uttrycker önskemål om bättre samverkan med Arbetsförmedlingen, särskilt i att identifiera och anmäla deltagare till samhällsorienteringen. Orsaker till att väntetider och avbrott skiljer sig åt mellan kvinnor och män är fortsatt ett angeläget utvecklingsområde.

Målgruppen minskar och etableringsinsatserna blir alltmer digitala till exempel den ökade fjärrundervisningen i samhällsorienteringen och Arbetsförmedlingens geografiska obundenhet och digitala distansteknik. Det kan finnas anledning att titta närmare på hur denna utveckling påverkar förutsättningarna för en hållbar integration.

Slutligen påverkas även länsstyrelsernas uppföljningsuppdrag av samhällsorienteringens förändrade och länsöverskridande organisering. För att kunna göra mer ändamålsenliga analyser av SO-verksamheterna behöver alternativ till den årliga SO-enkäten som skickas till samtliga kommuner övervägas. En nationell databas skulle bidra till att effektivisera arbetet med att följa upp samhällsorienteringen.

11 Avslutande kommentarer

I linje med tidigare rekommendationer anser Länsstyrelsen att det behövs ett nationellt helhetsgrepp, inte bara om samhällsorienteringen, utan om alla samhällsinformationsinsatser som erbjuds asylsökande, kvotflyktingar, nyanlända och även utrikes födda personer som har levt en längre tid i Sverige, det behövs en så kallad röd tråd mellan insatserna. Flera länsstyrelser lyfter i länsredovisningarna behov av kompletterande och repeterande samhällsinformationsinsatser. Länsstyrelsen välkomnar därför regeringens beslut om en översyn av samhällsorienteringen (En förbättrad samhällsorientering för nyanlända, Dir 2023: 169).

Utifrån kommittédirektivet En förbättrad samhällsorientering för nyanlända konstaterar Länsstyrelsen att samhällsorienteringen kommer att skifta karaktär, från en insats besläktad med folkbildningen till en kurs inom vuxenutbildningen. Det är viktigt att det även framgent finns ett sammanhang som utgör grunden för ett fortsatt kunskapsinhämtande eftersom behov av reflektion, dialog och praktiska kunskaper på modersmål för nyanlända kommer att kvarstå.

Fokus på ökade kunskapskrav bör reflekteras i säkerställande av kvalitet i de kurser som ska ligga till grund för prövning. Att reglera kompetenskraven för de som håller i SO-kurser är följaktligen en nödvändig, men inte tillräcklig, åtgärd. En incitamentsstruktur för att stimulera till studier och meritering behöver skapas, och samhällskommunikatörers ställning på arbetsmarknaden behöver stärkas. Det finns även utvecklingspotential vad gäller möjligheten att ta samhällskommunikatörernas kompetens i anspråk inom fler statligt sanktionerade samhällsinformationsinsatser.

Vidare understryker Länsstyrelsen vikten av att en nationell samverkansmodell för samhällsorientering snarast inrättas. Det finns ett stadigt växande behov av en sådan lösning vilket har lyfts av kommuner under flera år. Vi har i denna rapport beskrivit det utvecklingsprojekt som sonderade förutsättningarna för en sådan plattform, och slutsatsen är att det krävs ett stort förberedande och utredande arbete, långsiktig finansiering samt ett tydligt uppdrag till genomföraren (se avsnitt 8.3.1 och bilaga 25).

I syfte att höja kvaliteten, likvärdigheten och rättssäkerheten i samhällsorienteringen ser Länsstyrelsen behov av:

- Att ett **nationellt centrum för samhällsorienterande insatser** inrättas.⁷
- Att en **nationell uppdragsutbildning för samhällskommunikatörer** tas fram i samverkan med universitet- och högskolor.

⁷ Se avsnitt 10 i Länsstyrelsens återrapportering av uppdrag 3. B.23 enligt regleringsbrevet för 2022

- Att en **nationell kursplan** för samhällsorientering tas fram.
- Att ett **nationellt system för uppföljning och statistik** om deltagande i samhällsorienteringen inrättas, till exempel att området samhällsorientering läggs till i *Registerdata för integration*
- Att ett uppdrag att utveckla och förvalta en **nationell plattform för digitala nationella kurser i samhällsorientering** ges.
- Att **nationella riktlinjer tas fram** i syfte att stödja kommunerna i arbetet med att nå ut till **den utvidgade målgruppen**.

Rapporten har författats av Elin Strand, Länsstyrelsen Västra Götaland. Ärendet har beslutats av Länsråd Daniel Gustafsson efter föredragning av nationell samordnare Michella Zayat.

Daniel Gustafsson

Länsråd, Länsstyrelsen i Västernorrland

Ärendet har beslutats digitalt och saknar därför underskrift

12 Bilagor

1. Rapport Länsstyrelsen Blekinge
2. Rapport Länsstyrelsen Dalarna
3. Rapport Länsstyrelsen Gotland
4. Rapport Länsstyrelsen Gävleborg
5. Rapport Länsstyrelsen Halland
6. Rapport Länsstyrelsen Jämtland
7. Rapport Länsstyrelsen Jönköping
8. Rapport Länsstyrelsen Kalmar
9. Rapport Länsstyrelsen Kronoberg
10. Rapport Länsstyrelsen Norrbotten
11. Rapport Länsstyrelsen Skåne
12. Rapport Länsstyrelsen Stockholm
13. Rapport Länsstyrelsen Södermanland
14. Rapport Länsstyrelsen Uppsala
15. Rapport Länsstyrelsen Värmland
16. Rapport Länsstyrelsen Västerbotten
17. Rapport Länsstyrelsen Västernorrland
18. Rapport Länsstyrelsen Västmanland
19. Rapport Länsstyrelsen Västra Götaland
20. Rapport Länsstyrelsen Örebro
21. Rapport Länsstyrelsen Östergötland
22. Statistik Arbetsförmedlingen
23. Statistik Migrationsverket
24. Resultatrapport SO-enkät Uppföljning Samhällsorientering 2023
25. PM: Inför implementering och förvaltning av en samverkansmodell för digitala, nationella SO-kurser (Centrum för samhällsorientering i Stockholms län)